

u „Civiltà cattolica“ posebno kvalificirani komentator, sam kard. Bea pod naslovima „Sadržaj i značenje“ i „Što treba činiti“. U ovom se referatu namjerice nisam osvrtao na te članke u nadi, da će biti braće, koja ih još nemaju, dosta upozoriti na njih.

o. Martin Dr KIRIGIN OSB

PROBLEMATIKA PJEVAČKOG ZBORA U CRKVI

Koncilska uredba o sv. bogoslužju, proglašena 4. XII 1963. označuje novo razdoblje za crkvenu glazbu uopće, a posebno za crkvene pjevačke zborove. Danas — u postkoncilsko doba — kad se provodaju u djelo zaključci koncila, mnogo se raspravlja i polemizira o pitanju zbora u crkvi. Ovo je pitanje vrlo važno. Važno skoro toliko, koliko i samo pitanje glazbe u crkvi, jer je zbor bio i mora biti glavni faktor u crkvenoj glazbi.

Za informaciju naših čitalaca prikazat ću u ovoj raspravici razvoj crkv. zbora od njegovih početaka do danas, onda zbor, kako ga želi II vatikanski sabor, a na kraju ću se osvrnuti i na polemiku u vezi provedbe koncilske uredbе o sudjelovanju puka u liturg. pjevanju.

I. ZBOR OD POČETAKA DO DANAS

U prvim vijekovima crkve ne spominje se zbor kao skupina. Spominje se samo kršćanska zajednica, koja pjeva sama ili naizmjenice sa solistom - psaltesom. Tek pri kraju IV vijeka pojavljuju se grupice pjevača, koji stoje na čelu zajednice i predvode pjevanje puka. Od VII. vijeka pa dalje scholae cantorum sastavljene od školovanih pjevača - dječaka i klerika - uistinu su pravi zborovi. Oni podržavaju i vode pjevanje puka, a sami pjevaju teže melodije — specijalno za njih skladane. Odjeveni su u crkveno ruho i nalaze se na čelu zajednice, ispred prezbiterija. Oni izvađaju i polifone skladbe, kad je kasnije polimelodija došla najprije do skromnih, a poslije do najvećih umjetničkih dostignuća.

Nije čudo, da su ovako vrsni pjevači pokazivali želju, da se čuju malo više, nego li je to tražila sama liturgija — bogoslužje cijele kršćanske zajednice. Tako bi oni, najprije u rijetkim zgodama, a onda sve češće i češće, intonirali koju tešku melodiju ondje, gdje je puk pjevao svoju jednostavnu

— a puku je preostajalo, da muči. I konačno je puk potpuno zašutio. Bilo je to u vrijeme, kad je liturgija bila u dekadenci, a muzika na visini. Nastupila je supremacija muzike nad liturgijom, supremacija, koja je trajala sve do naših dana i traje tamo i ovamo još i danas.

Ne smije se reći, da je zbor bio negativan za crkvu i duše vjernika. Posve protivno! Veličanstvena djela crkvene glazbe kroz vjekove su uzdizala i danas uzdižu duše Bogu. Koliki su ljudi ostali gluhi na propovijedi, a osjetili glas Božji i poslušali ga, kad su slušali lijepo i skladno pjevanje svete glazbe. Dakle neosporan je apostolat muzike, i to zbora i zborne muzike!

Ipak nije na mjestu supremacija muzike, pa i najsvetije, nad liturgijom! I nije na mjestu emancipacija pjevača od intimnog sudjelovanja liturgiji, niti je u redu to, da zbor ne bude povezan sa zajednicom vjernika, jer je on dio i važni dio te zajednice.

Kad je koncertni barokni stil zavladao crkvenim korovima, što je trajalo sve do Pija X., odnosno do provedbe njegove reforme, crkveni se je zbor još više udaljio od liturgije i repertoarom, koji je više pristajao u koncertnu dvoranu, nego u crkvu, uistinu djelovao negativno na vjernike. Posve je razumljivo, da se je osjećala potreba, da se zbor, koji nije više bio povezan ni s oltarom, niti sa zajednicom vjernika, premjesti, i to što je moguće dalje od njih. Tako je on došao udno velike lađe, nad glavni ulaz u crkvu. Tu je još bilo i zgodno mjesto za orgulje. Tu se velikom većinom nalazi i danas.

Današnji zborovi, izuzevši zborove velikih bazilika i katedrala u milijunskim gradovima, sastavljeni su od dobrovoljaca, muškaraca i žena, većinom omladine. Rekrutirani su dakle iz zajednice vjernika. Repertoar varira prema sposobnostima pjevača. U velikim gradovima lakše je okupiti školovanije pjevače, od kojih su mnogi đaci glazbenih škola ili članovi pjevačkih zborova, te kad dolaze u crkvu, naravno je, da se priključe crkv. zboru. Ovakovi zborovi pjevaju lako i teže skladbe, i to u strogo liturgijskom duhu, ozbiljne i lijepe, a takvih skladbi — na latinskom jeziku — ima u izobilju. To je, kako kaže uredba o sv. bogoslužju, br. 112. „Glazbena baština opće Crkve, blago neprocjenjive vrijednosti“.

U manjim mjestima mnogo je teže sa zborom. Možda je to jedan od najtežih problema u našim crkvama. Rješava

ga, kako ko može i pjeva se ono što se može i ne treba biti preveć strog u prosuđivanju ni izvedbe, ni repertoara. Ipak i u manjim mjestima čovjek se namjeri na lijepo pjevanje, ali iza toga uvijek stoji dobar zborovođa i ozbiljan rad.

Jedno pak nedostaje mnogim današnjim zborovima, a to je ostatak ili baština prošlosti. Nedostaje liturgijski osjećaj, svijest, da svaki pjevač ima liturgijsku službu, da on sudjeluje sa euharistijskom žrtvom i da treba da proživi, skupa sa cijelom zajednicom vjernika, tu svetu žrtvu. U nedostatku ove svijesti, pjevači i pjevačice ispjevaju svoje dionice tačno onako, kako bi ih ispjevali u bilo kojoj koncertnoj ili drugoj dvorani ili na društvenoj priredbi, bez obzira na oltar i žrtvu. Vrijeme između pojedinih pjevačkih stavaka, lako da se provede u razgovoru ili čitanju — u najbolju ruku — vjerske štampe, dobivene na ulazu u crkvu, ili ako je zgodno izaći negdje, popuši se jedna ili više cigareta, da se ubije dosada. Iznad ovakovih korova ne lebdí DUH BOŽJI, i koliko god treba pohvaliti zborove i pjevače, koji proživljuju svetu liturgiju, toliko ostalima treba zaželjati, da poslušaju glas Crkve, izražen u koncilskoj uredbi o sv. bogoslužju.

Mons. Maurice Rigaud, biskup i predsjednik biskupskog komiteta za crkvenu glazbu u Francuskoj ovako slika jedan zbor — kakvih ima i više po svijetu: „Prisustvovao sam u jednoj stranoj zemlji svečanoj misi u prisutnosti jednoga kardinala i više biskupa. Zbor je izveo misu — en musique — (inače ne baš velike vrijednosti), uz pratnju orgulja i orchestra. Ni jedan tekst proprija nije bio otpjevan, niti recitiran. Ni jedan jedini put nije zajednica vjernika (l'assemblée) otvorila usta, niti da zapjeva: Amen. Očito ova assemblée nije „pjevala misu“. Ona je prisustvovala jednom koncertu“¹⁾ . . . Ovaj zaključak bio bi za naše prilike malo prejak, ali značajan, kad dolazi od biskupa, koji je predsjednik biskupskog komiteta za crkv. glazbu u jednoj velikoj i kulturnoj zemlji, kao što je to Francuska. Zbor budućnosti trebat će svakako da izvrši ozbiljnu reviziju na svom području u svjetlu principa II. vat. koncila, da crkvena muzika može izvršiti svoju liturgijsku funkciju. Tako veli uvaženi muzičar prof. Helmit Hucke.²⁾

1) La maison — Dieu, Versailles 1965, 84, str. 102.

2) Concilium, Revue international de theol, Paris, 1965, 2, str. 105. — Citat F. Picard-a.

II. ZBOR IZA II VAT. KONCILA

„Liturgijski čin poprima plemenitiji oblik, kad se Božja služba obavlja svečano s pjevanjem, kod koje sudjeluju zaređeni službenici i puk djelatno učestvuje“ (Uredba o sv. bogoslužju, br. 113). Ovim riječima koncil izražava ono glavno, što misli o crkv. glazbi i o zboru. Skoro svi komentatori naglašavaju, kako se izražava H. Hucke, da član 113. uredbe, dekretira i smatra sudjelovanje vjernika, kao i pjevača i levita elementima svečane liturgije; da na pr. jedna svečana misa bez sudjelovanja puka u pjevanju, nije više najidealnija forma svečane liturgije, kao što je to bilo, recimo, prije koncila.³⁾

Istina je, veli isusovac p. J. Gelineau u članku: *Dum supplicat et psallit ecclesia — Le role des chorales*,⁴⁾ da je sabor odlučno aludirao na vremena sv. Ivana Krizostoma i sv. Augustina, što se malo po malo zaboravilo još u srednjem vijeku, kad je molitva i davanje hvale u crkvi podrazumijevalo ne samo glasove jedne grupe klera ili pjevača, nego sviju članova kršć. zajednice. U ovoj točki je velika razlika između MOTU PROPRIJA Pija X. i II. Vatikanskoga. Prvi dokumenat traži, da sve melodije, koje ne pjevaju svećenik ili službenici oltara, spadaju na zbor, dok II. Vatikanski, u svojoj definiciji svečane liturgije, spominje i puk. I spominje i traži!

Tumačeći duh obnove pučkoga sudjelovanja, spomenuti francuski biskup mons. Rigaud kaže: Ne pjeva se misa za to, da se izvede neka lijepa muzika... Nije nedjeljna skupština vjernika jedan zbor artista i esteta. Na misi krštenici nisu na koncertu ni u teatru. Oni su na molitvi puk Božji, koji mora da aktivno odgovara na riječ i ljubav svoga Gospodina.⁵⁾ Razvijajući ovu misao, u svom predavanju: *Die Aufgabe des Sängerkhores*, na kongresu crkv. glazbe u Fribourgu (22—28. VIII 1965.), njemački skladatelj i dirigent Speyerske katedrale E. Quack ovako se izražava: Zbor u službi Božjoj ne može se uspoređivati sa jednim koncertnim zborom, koji stoji pred publikom da je zabavlja. On je nasuprot član zajednice i kao takav usko vezan s njome i s njom pjeva i saobraća. Ovo mora naći izražaj u njegovoj funkciji, u onomu, što on pjeva i čini, kao i u mjestu, na kome će on stati u crkvi (lokacija kora). Mjesto za pjevače

3) Ibid. str. 103.

4) Ibid. str. 60.

5) *La maison — Dieu* 84, str. 98.

treba da se izabere na način, da oni zaista budu povezani sa zajednicom vjernika.⁶⁾ — Belgijski kanonik i direktor glazbenog instituta u Louvainu u Belgiji J. Joris, predavač na istom kongresu u Fribourgu, razvija istu misao: Danas — u potražnji za „živom liturgijom za žive ljude“, kult odbija bilo čiju invaziju: vremena su se izmijenila, trijumfalizam kao projekcija kulta jedne društvene klase — ideal liturgije protkane veličanstvom i sjajem, mora iščeznuti na taj način, da nijemo i obzirno prisustvovanje prizoru anticipiranog raja, zamijeni bratska gozba, euharističko veselje, gdje čovjek susreta svoga brata i u njemu Gospodina.⁷⁾

Imajući u vidu sve ovo, J. Gelineau ipak upozorava: Potcijeniti ulogu zbora u liturgiji, značilo bi iznevjeriti se obnovi liturgije. Bila bi velika pogreška isticati kao ideal liturgijskog svetkovanja jednu zajednicu, u kojoj pjeva sav puk, a zbor bi se smatrao suvišnim i beskorisnim. Treba imati u vidu:

1) da je sa strane liturgijskog svetkovanja zbor normalni organ pjevanja u zajednici;

2) da on igra vrlo važnu ulogu u pjevanju puka;

3) da će u himnodičkoj evoluciji, koja će sigurno doći u budućnosti, zbor čuvati tradiciju i njezin duh, ne da okameni (fosilizira) glazbena djela, nego da ih oživljava.⁸⁾

Listajući svjetsku liturgijsku štampu, praktično ovako izgleda uloga zbora iza II. Vatikanskoga:

1. Zbor ima vodeću ulogu u pjevanju zajednice. On je vodi i podržava.

On je učitelj pjevanja kršć. puka. On odgovara skupa s pukom na pozive i pozdrave svećenika, đakona ili psalmiste.

2. Naizmjenice s pukom pjeva neke dijelove bogoslužja, kao ordinarium mise, psalme i himne na večernjoj ili povečernjoj pobožnosti.

3. Sam pjeva teže stvari, osobito sa područja propria (promjenjivi dijelovi mise), pa to bilo po gregorijanskoj melodiji ili u višeglasju.

Izmjenično pjevanje zbora i puka, osobito u misnom ordinariju glavno je poprište zajedničkog nastupa zbora i puka. Kod zaziva GOSPODINE SMILUJ SE, najljepše je,

6) IX. Conference, str. 4.

7) Joris: La place de la musique . . . dans la liturgie, str. 2.

8) L. C. str. 60.

kad zbor pjeva prvi zaziv, puk drugi, a treći skupa zbor i puk. Tako u SLAVI i VJEROVANJU redovito će se izmjenjivati zbor i puk, a na nekim mjestima, kao na pr. SMILUJ NAM SE, U SLAVI BOGA OCA — AMEN, dobro će doći, ako pjevaju skupa . . . u SVET, pošto je on nastavak prefacije u velikoj euharističnoj molitvi, naravno je, da ga pjeva cijela zajednica (direktive njemačkih biskupa), ali nije zabranjeno, da ga se pjeva i naizmjenice, a da zbor u svečanijoj obradi — eventualno — zapjeva HOSANA . . . JAGANJČE BOŽJI može se pjevati tako, da prvi dio pjeva zbor a drugi dio (smiluj nam se) odgovara puk, ili cijeli zaziv pjeva zbor, drugi puk, a treći skupa.

Pošto su do sada glazbenici skladali mise po starom načinu samo za zbor, dolazi pitanje repertoara. Važno i delikatno pitanje. Nije tako lako stvoriti novi repertoar, a niti spremiti „u muzej“ djela velikih majstora, djela, koja su do sada tako dostojanstveno pružala umjetničko ruho svetim obredima. Ipak pred nama su principi, koje je iznio jedan, do sad najveći i najvažniji, ekumenski koncil Crkve. Musica sacra, veli u citiranom članku H. Hucke, nalazi se pred ovim principima, da ih prouči i da podvrgne kritičkom ispitu svoju praksu, svoje probleme, svoju funkciju i svoj repertoar. Među ostalim ona će morati da ispita, jesu li i u kojoj mjeri na pr. mise Mozarta i Palestrine takve, da se slažu sa principima i direktivama izraženim u konstituciji o sv. liturgiji . . . Životno pitanje za svetu glazbu nije u tome, da ona pod svaku cijenu sačuva svoju baštinu, nego u tome da svaki njezin komad (skladba) nađe svoju realnu funkciju u liturgiji.⁹⁾

Možda će na sve ovo neko samo slegnuti ramenima i kopljem u ledinu, te mirno nastaviti sve po staromu, prema onoj: Crkvo moja, ti govori tako, a mi ćemo raditi ovako . . . Razumije se u uvjerenju, da se ne može ništa učiniti. Poteškoće jesu negdje veće, negdje manje, a negdje izgledaju baš nesavladive. Stoji ipak činjenica, da inteligentan i metodički pastoralni rad donosi uvijek uspjehe, često i neočekivane. Ovdje dolazi u obzir liturgijska katekeza za pjevače i puk. Treba uvjeriti i pjevače i ostale vjernike, da je aktivno sudjelovanje u sv. bogoslužju cijele zajednice ne toliko zapovijed Crkve, nego ono što nam baš treba — životna potreba — nama pojedincima, našim dušama i nama kao zajednici Kristove braće. Ovdje treba radnika u Božjem

9) L. C. str. 105.

vinogradu! I to sada odmah. Početi pripravljati teren. Odrediti odmah polaznu tačku, imajući pred očima možda daleki cilj. Neko će trebati da počne tu, gdje smo mi sada. Ako se mi izmičemo, uspjeh će zakasniti, ali će doći, kad na naša mjesta dođu valjaniji ljudi. Uostalom ne mora se nerazborito žuriti. Ako se ne može odmah doći na to, da puk skupa sa zborom pjeva ordinarij, mogu skupa pjevati odgovore, molitvu vjernika i Oče naš, a onda će se ići s te polazne tačke i dalje. Važno je sačuvati i dalje odgajati osjećaj duhovnog jedinstva između zbora, kao voditelja pjevanja, i puka, koji će se polako uklopiti u skupno pjevanje.

Ovdje bih želio upravititi jednu molbu na svećenike, časne sestre i ostale, koji vode pjevanje po našim župama i crkvama. Mnogi imaju velikih uspjeha na ovom polju i bilo bi dobro, da te uspjehe, u kratkim dopisima saopće uredništvu SLUŽBE BOŽJE. Exempla trahunt - primjeri potiču da se slično radi. Naučit ćemo mnogo toga jedni od drugih. Kad vidimo, kako se radi u jednoj župi, možda i u težim okolnostima, nego li su naše, možda će nam pasti na pamet ona sv. Augustina: Si hi et hae... ako mogu ovi i ove, zašto ne bi mogao ti Augustine?

III. NESPORAZUMI I POLEMIKE

Došlo mi je do ruke nekoliko brojeva povremenoga glasila iz Rima: Capella Sistina, te međunarodnog glasila za crkvenu muziku Musicae s. ministerium, a pratim redovito glasilo njemačkog cecilijanskog pokreta: Musica sacra iz Köln-a. U tim revijama, osobito u dvije prve vodi se, dosta oštra borba protiv načina, kojim se provodi sudjelovanje puka u liturgijskom pjevanju. Protiv same koncilske uredbe niko se i ne usuđiva pisati, a uostalom uredba na više mjesta ističe crkvene zborove, škole pjevača i blago svete glazbe, pa se predstavnici konzervativne struje i pozivlju na samu uredbu.

Glavna tačka, koju oni ističu jest: Ako će puk pjevati, na pr. ordinarij, nosi se zboru ono što je glavno i zbor odlazi u pozadinu. U jednomu naslovu članka pita se: Trebamo li mi još crkvene zborove?... Onda pitanje umjetnosti. Što možemo očekivati od puka u glazbenoj umjetnosti? Zar ćemo pasti na priprostu muziku mi, koji smo po našim bazilikama slušali klasična djela velikih majstora?... Kako se može puk uopće naučiti da skupno pjeva lijepo i

skladno, a mi se toliko mučimo oko izvježbanih pjevača, da nešto lijepo izvedemo? . . . Suradnja puka može biti u liturgiji i onda ako puk samo sluša, kao što gledaoci u kazalištu i te kako sudjeluju suosjećanjem i pažnjom, samo šutke promatrajući kazališne aktere. Tako puk sudjeluje i u liturgijskom pjevanju, kad sluša pjevanje izvježbanog zbora.

U pitanju je i financijalna strana mnogih živućih glazbenika, jer njihove liturgijske skladbe treba preudesiti za pjevanje zbora - puka, ili potpuno nove skladati i tiskati, a to predstavlja veliko pitanje financija.

Predstavnici ove, recimo, visoke muzike, učinili su i predstavke i žalbe na najviše forume crkve i ponovno se tuže na turanje crkvene muzike u dekadencu. Da bude jasnije sve ovo, navodim ovdje u prevodu izvadak iz predavanja Lucijana Borello: *I canti dell'Assemblea* (Pjevanje zajednice): Naši prijatelji muzicisti vode oštru kampanju protiv nekih pravih ili navodnih abuzusa koje prave neki zagovornici pučkog crkvenog pjevanja, jer uvađaju u crkvu pjevanje, koje muzički nema ništa umjetničkoga.

Na ovo ćemo odgovoriti: Čuvajmo se od dviju skrajnosti. Prije svega ne smijemo prosuđivati jednu pjesmu samo na temelju njezine unutrašnje umjetničke vrijednosti, jer ta pjesma treba da bude i sa strane funkcionalne vrijednosti ocijenjena. Pjevanje mora izvršiti funkciju u okviru jednoga obreda pa ako ovo pjevanje treba da sjedini glasove, a sa glasovima i srca i duše vjernika, može ne biti na umjetničkoj visini, a jednako postiže svoju svrhu. Druga skrajnost, u koju se ne smije pasti, jest, ako bi se bilo kakva melodija, kad je puk lako nauči, radi toga smatrala dobrom. U opasnosti smo onda da padnemo u banalnost i vulgarnost.

Ovdje govorimo samo o pučkom pjevanju, o pjevanju zajednice vjernika. Ne ulazimo u delikatno polje zborova, polifonije itd. Tu se radi o pjevanju, koje ima pravo da postoji i koje koncilaska uredba pripušta sa nekim rezervama.

Treba izbjegavati na ovom području svaki naprešan sud, imajući na pameti činjenicu, da crkve, koje imaju najbolje kapele i zborove, kao što su Njemačka i Holandija, baš one imaju najrazvijenije pučko pjevanje. Razvijanje pučkoga pjevanja doprinosi razvijanju umjetničkog osjećanja vjernika, od kojih se i regrutiraju naši zborovi. Naše polifonske mise ne zanimaju više naše vjernike, jer oni ne-

maju muzičkog odgoja, a treba im ga pružiti i preko pučkog pjevanja. (Rivista di pastorale liturgica, Brescia, Vi. 1965. str. 357—8. Mi se nalazimo na početku novoga vijeka u crkvenoj glazbi. Mnogo toga neće nam biti odmah posve jasno. Kad shvatimo, što to znači dijalog ljubavi sve braće oko stola Kristova, dijalog, u kome svi uzvanici (kler, pjevači - zbor i pjevači - puk) imaju svoje mjesto i svoju službu, onda ćemo priznati, da je preko koncila progovorio Duh sveti.

Završit ću sa riječima Pavla VI. upravljanim jednoj grupi vjernika dne 14. I 1965.: Predragi sinovi i kćeri! Čut ćete često u ovom periodu govor o sv. Liturgiji, čut ćete različne glasove i različne teme, ali sve se tiču nove Konstitucije ekumenskoga Koncila i Instrukcije, koja počinje postepenim provođanjem... Dobro je, da se svrati pozornost na to, da je autoritet Crkve onaj, koji to hoće, koji to provđa i podžiže ovu novu vatru molitve... Za shvatiti ovaj duhovni napredak i da možemo uživati željene plodove, morat ćemo svi modificirati dosadašnji mentalitet, koji se je formirao oko svetog obreda i religiozne prakse, osobito kad mislimo, da je obred samo vršenje vanjskih čina i da praksa ne traži nego samo pasivnu i rastresenu prisutnost. Treba računati time, da se je nova duhovna pedagogija rodila u koncilu i da je ona velika novost; i mi ne oklijevamo, da budemo najprije učenici, a onda nosioci molitve, koja započinje. Može se dati, da reforme krenu u drage običaje, a možda običaje dostojne poštovanja; može se dati da reforme zahtjevaju koju žrtvu ne baš ugodnu; ali moramo biti spremni i imajmo pouzdanje. Religiozni i duhovni plan, koji nam otvara nova liturgijska konstitucija, divan je po dubini i autentičnosti nauke, po razumnosti kršćanske logike, po čistoći i bogatstvu obrednih i umjetničkih elemenata, koji odgovaraju čudi i potrebama modernog čovjeka. Tu je autoritet Crkve, koji tako naučava i koji tako ocjenjuje ispravnost reforme, u pastoralnom nastojanju, da ukrijepi u dušama vjeru i ljubav prema Kristu i vjerski osjećaj u našem svijetu. (Rivista di pastorale liturgica, Febbraio 1965, str. 263).

Dr. fra Ivan GLIBOTIĆ

Da bi se upoznalo Boga, treba upoznati čovjeka.

Pavao VI